

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Нестеренко Наталії Валентинівни** «Психологічні особливості управлінської культури сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Наукова та практична значимість дисертаційної роботи Наталії Валентинівни Нестеренко зумовлена нагальною потребою у підвищенні рівня психологічного забезпечення військово-професійної підготовки та діяльності сержантського корпусу Збройних Сил України, який вважається кістяком її бойових підрозділів і відповідає за вирішення широкого спектру завдань. Особливої **актуальності** ефективне вирішення цієї проблеми набуло в умовах відбиття триваючої третій рік збройної агресії Російської Федерації. Зокрема, перехід Збройних Сил України на стандарти країн – членів НАТО та необхідність опанування нового досвіду ведення бойових дій ставлять підвищені вимоги до управлінської культури сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України. Це й зумовлює потребу у поглибленому вивченні психологічних особливостей та визначенні ефективних засобів розвитку такої управлінської культури.

Побудова дисертації є чіткою, обґрунтованою поставленою метою та спрямованими на її вирішення послідовними завданнями.

Перший розділ роботи присвячено аналізу теоретичних засад дослідження управлінської культури сержантів. В ньому проаналізовано загальні підходи до розуміння поняття управлінська культура керівників. Висвітлено специфічні концепти дослідження управлінської культури та організаційної відданості сержантів. Також розглянуто основні змістові характеристики професійного феномену управлінської культури сержантів.

Найбільш важливим у першому розділі, на наш погляд, стало: обґрунтування вираженої потреби у сержантах-лідерах, з розвинутим практичним управлінським мисленням, управлінською компетентністю і культурою; визначення змісту, особливостей та функцій управлінської культури сержантів СВ ЗС України.

У другому розділі дисертації розкрито зміст професіогенезу у контексті специфіки військово-професійного становлення сержантів, операціоналізовано концепт управлінської культури сержантів СВ ЗС України, наведено процедуру проведеного емпіричного дослідження, інформацію щодо його учасників, а також використаного в дослідженні психодіагностичного інструментарію. Зокрема, важливим здобутком цього розділу, можна вважати побудову, на основі результатів експертного оцінювання групи досвідчених експертів-сержантів, 7-факторної моделі системи психологічних особливостей управлінської культури сержантів, яку надалі було співвіднесено з 4-компонентною теоретичною моделлю управлінської культури сержантів. Це надало можливість обґрунтувати чотири ключові аспекти інтегрального результату управлінської культури сержантів, за допомогою якого можна комплексно виміряти різні фактори успішності управління та здатності сержантів до ролі керівника у військовому середовищі.

Залучену до дослідження вибірку можна оцінити як достатньо репрезентативну – до неї ввійшли 137 респондентів у військовому званні від молодшого сержанта до старшого майстер-сержанта. Також слід відзначити продуману структуру констатувального та експериментального етапів дослідження, а також представницький набір використаних в його ході 12 психодіагностичних методик, спрямованих на всебічне охоплення різних компонентів управлінської культури сержантів.

У третьому розділі роботи, що складається з чотирьох параграфів, послідовно викладено та проаналізовано результати емпіричного дослідження компонентів управлінської культури сержантів, отримані емпіричні моделі

управлінської культури сержантів з досвідом служби на сержантських посадах до 5 років і більше 5 років, а також зміст та результати апробації тренінгу з розвитку управлінської культури сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України. Зокрема, дані емпіричного дослідження, що були ретельно проаналізовані, досить переконливо засвідчили наявність численних особистісно-професійних відмінностей між групами сержантів з різним досвідом служби, які, як правило, є на користь другої групи. Такі результати виглядають досить переконливими і несуперечливими. Наявність істотних відмінностей між двома групами сержантів також засвідчили й отримані регресійні моделі їх управлінської культури.

Важливим практичним підсумком проведеного дисертанткою теоретичного та емпіричного дослідження стала розробка Програми тренінгу з розвитку управлінської культури сержантів. Цю програму, що складається з чотирьох змістовних блоків можна оцінити як достатньо ґрунтовну. Всі запропоновані тренінгові вправи, яких нараховується близько 70, є продуманими та специфічними щодо розвитку необхідних сержантам управлінських якостей. Важливим є те, що використані в програмі вправи і техніки можуть бути впроваджені сержантами у їх повсякденній роботі з підлеглими. Результати експериментальної апробації тренінгової програми довели її ефективність, як кількісно, так і якісно.

Загалом, до *найбільш вагомих результатів* дисертації, які позначені необхідними ознаками *наукової новизни та обґрунтованості*, вважаємо, можна віднести: розробку моделі психологічних особливостей управлінської культури сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України та чотирьох ключових аспектів інтегрального результату їх управлінської культури; визначення психологічних особливості управлінської культури сержантів, у тому числі залежно від етапів професіоналізації; а також розробку та практичну апробацію Програми тренінгу з розвитку управлінської культури сержантів.

Отримані в дисертаційній роботі наукові та науково-практичні здобутки можуть бути *ефективно використані на практиці* в Збройних силах України. Зокрема, їх використання може бути доцільним як на різних етапах професійно-психологічного відбору сержантів, так і на всіх етапах їх військово-професійної підготовки та діяльності.

Результати дисертаційного дослідження Наталії Валентинівни Нестеренко апробовано на 11 масових наукових заходах різного рівня та *повністю викладені* у 16 наукових працях. *Рівень наукових публікацій* здобувачки також можна оцінити *як високий*. Зокрема, серед них наявні 5 статей, опублікованих у фахових виданнях переліку МОН України, і 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних.

Таким чином, виконаний на високому рівні теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, застосування адекватних стосовно поставлених завдань методів дослідження та обробки даних, залучення репрезентативної вибірки, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про *гарний рівень оволодіння здобувачкою методології наукової діяльності* та *високий науковий рівень* дисертаційної роботи. Поставлені в роботі *наукові завдання є повністю виконаними*.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні *зауваження та побажання*:

1. Отримані дисертанткою в емпіричному дослідженні результати, як вже зазначалося вище, засвідчили наявність численних особистісно-професійних відмінностей між групами сержантів з досвідом служби на сержантських посадах до 5 років і більше 5 років, які, як правило, є на користь другої групи. На підставі цього дисертантка стверджує, що зі зростанням досвіду служби сержанти розвивають більшу життестійкість, контроль над ситуаціями, стають більш мотивованими до успіху, цілеспрямованими тощо. З цим можна погодитися лише частково, оскільки для подібних висновків потрібен

лонгitudний дизайн дослідження, а не перехресний. Відповідно, на нашу думку, в роботі також корисно було б обговорити можливість зумовлення кращих показників у сержантів з більшим досвідом служби не лише самою тривалістю служби, а ще й тим, що багато з сержантів з недостатнім рівнем розвитку необхідних особистісно-професійних якостей вимушені були залишити службу на попередніх етапах внаслідок неповної професійної відповідності. Тому вони, природним чином, й не могли потрапити у групу, що має досвід служби більше 5 років.

2. Вважаємо, що у параграфи 3.2 та 3.3, в яких розглядаються емпіричні моделі управлінської культури сержантів з досвідом служби на сержантських посадах до 5 років і більше 5 років, корисно також було б включити таблиці з повними результатами проведеного лінійного регресійного аналізу.

3. Дисертантка досить скромно окреслила перспективи своїх подальших досліджень, лише як впровадження програми психологічного діагностування і тренінгу з розвитку управлінської культури для сержантського складу видів і родів військ ЗС України. На нашу думку, до подальших перспектив також можна було б включити поглиблене визначення особистісних, діяльнісних та ситуаційних чинників ефективного управлінської діяльності сержантів, розробку додаткових критеріїв їх військово-професійного відбору тощо.

Однак, висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер. Вони не знижують нашу оцінку достовірності, наукової та прикладної цінності отриманих результатів.

Висновок:

Аналіз дисертаційної роботи «Психологічні особливості управлінської культури сержантів Сухопутних військ Збройних Сил України» дає підстави для висновку про те, що ця робота є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для галузі військової психології та Збройних Сил України, вирішуючи актуальне науково-практичне завдання. Вважаємо, що дисертація заслуговує на

позитивну оцінку, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка Нестеренко Наталія Валентинівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент,
заступник директора з науково-інноваційної роботи
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор

Олег КОКУН

